

Республика Тыва Ө.Т.С.Т.К.И
 ОТДЕЛ НАЦИОНАЛЬНОЙ И
 КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Республиканың нийетил-политиктиг солуну

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 16 (15701)

1996 чылдың февраль 3, суббота

Ат сактан шагы 21.25. Саар өртөз 500 рубль.

Тыва Республиканың Чазаанда

ХАРЫЫ ЧОК АЙТЫРЫГЛАР АРТШАДАН

1996 чылдың январь 31-де Тыва Республиканың Чазааны хуралы болуп эркин, ону республика Чазааның Баштыкчыы бирги дараада эригерген. Эске айтырылганда, черелештир анза «Соңгулда мурнуну кампаниязынын үезинде Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Күрүне Думазынын депутаттарына кандидаттарын, Тыва Республиканы чонуну Улуг Хуралынын (сэдициянин) кеңигүнеринге кандидаттарын массалыг информация чапкычтары биле ужуражылгалар үезинде Чазаакка, амыларга база ведомстволарга хамаарыштыр шүгүмчүлүк демеждилерин болгаш саналдарын боттан-боттарынын талазы-биле демгелдер дугайында айтырыгы чугаалажып, сайгарып көргөн.

Составына кол массалыг информация чапкычтарын удурткучлары кирген тускай комиссия тургустунган турган. Тыва Республиканың Президентизинге, Чазаакка, амыларга болгаш ведомстволарга хамаарыштыр чугаалажып саналдарын база демеждилерни комиссия сайгарып көргөн, анализтеэн болгаш түнүзөн.

Республиканың Чазаак көрдүнгөн айтыры талазы-биле доктаал хүлээп алган, ТР-ни Чазанын Баштыкчыны бири оракачызы В. Б. Салчак анза ат салган.

Сонгудда мурнуну кампаниязынын үезинде яны-бүрү демеждилерни депутаттарына кандидаттар массалыг информация чапкычтары биле ужуражылгаларга азыш эвес са-налдарын база шүгүмчүлүк диг демеждилерни күтүп деп доктаалда демеждилер. Олар шүптүзү, кол кезинде, Тывада болгаш Россияда экономиктиг байдалга, аны-ангы социал, амдыларга эй ажитыг чүлдерге хамаарылгалар болганар. Экономиктиг реформаларын чорудулганын шиштен таарыштырып, үндүрү ошалазынын системаны чурумдарынын эргежок чүтүлүшүн дугайында чугаалар, эске-леринден хей болган. Ажил төлөвирин эй-шаанда болуп баарынын таварылгалары, чурткай чонуну чамды кезээнин амдылар демеждилерин биле турары демеждилерин турган. Сонгудда мурнуну кампаниязынын кир-жиктеринин кичээинде өтүчүлүк, он шитинде ачтын хуу өчү болуурлары айтырыгы база кирген турган.

Шүптү көдүртүнгөн айтырыгы Чазак демеждилер бирүктүк болгаш анализтеп сайгарынганын база түнүзөнин соннда, оларны аны-ангы болуктерге аныгалаан. Хамакты мурнунда оларнын талазы-биле дарыг кемчелер олду ужураду боттат айтырылгалар аныгалаан. Оларнын талазы-биле аны-ангы чүгүл чугула тайыныралар чыгар ужураду айтырылгалар база бир аны бөлүккө хамаарыштырган Тускай тургустунган комиссиянын бозап турарын суураар, ол база доктаалда демеждилерин, сонгудалар мурнунда барымдалыг деп санап көрдүмөсү ужураду аны-ангы парлаптыгана-да саналдар бар болган. Дика хей таварылгаларда олар, аны-биле алдыг, эске-лерге хүндүлүк чок болгаш чаныг талаала, тускай үзүл-саныгыг болуулаан.

Шүгүмчүлүк демеждилеринин болгаш саналдарын бири бөлүктүк кичээнге, дараазында күчүлүктү кирген А. Н. Пиче-оол «Шын» солунга экономиктиг реформа, он бозап турары-биле, кедр уругул-болоттунгы боттан-дагынын турар. Чижек кылдыр депутатка кандидат хуу-жудулганын чоруп турарын шүгүмчүлүк. Он болалы биле, ол чорудулга хей кезинде кижилерин эрге-ажыктарына бөрүшүр чоруттунуп, чыга хей бодургулелер тоймаглаттыган.

В. Б. Салчакка, А. Д. Бегзиге, Н. А. Кадралиевага 1995 чылдын түнүслерин суураар Чазаактын экономиктиг эрге-ажыктарын талазы-биле моон мурнула хүлээп алган доктаал.

дарына немелде кемчелеринин төлөвирин ажилдап кылдыр болгаш Чазаак саналдар кинирерин доктаалда дааскан (1996 чылдың март 1-ге чедир).

А. Н. Пиче-оол ол-ла солунга бараан бодургулелеринин, со-нуургалары, долу-биле өөр-түттин көрдүнгөн турар, үндүрүлгү эмин эрттир улу-диг айткан. Сонургалдыг органнар-биле айтырыгы сай-тарын, ажилдан көргөш, бот-тарын саналдарын кинирер, он соода Тыва Республика-нын Дээди Хуралыне хоойлу саналдан кинирер инициатива-биле үнер даалганы (Л. А. Мандав-Хоругула, М. К. Нур-сатка) Чазаак берген. Күсүл-денин хуусаазы — бо чылдын февраль ай.

Он соода «Шын» солунун арынарына көдүртүнгөн ба-за бир бадуг айтырылгалар кинирген. Г. А. Салчак келээ ажил-агай бодургулелеринин экономиктиг эзе тургустуну-шү-күлү оожум чоруп турар деп деме-леээн. Эвээш эвес келээ ажил-агай объектлери болгаш келээ ажил-шчилер кан-ды-лаа кичээнге чок, ботта-ларны мунчулар ужураду бай-зыны эргелес-башкарары-нын чаа системаны кычага че-рди чок.

В. О. Юнга болгаш С. Х. Монгушка бо чылдан биригилерга келээ ажил-агай болгаш азыш-чам ямаанын келээ ажил-агай бодургулелерин реформаларынын талазы-биле ажилыгы дугайында мал ажы-дарын талазы-биле — тускай моон мурнунда хүлээп алганын доктаалдарын болгаш кемчелеринин күсүлден-рини чоруп турарынын дугайында айтырыгы ТР-нин Чазанын хуралына кинирерин даас-кан.

Галина Алексеевнанын чер коллегиян хүлээп алдыгы эрге-жок чугула дээр санаа база кичээнге айналган. Айты-рыгы ажилдап кылдыр болгаш дуугурушканын саналды чылдын биригилерга кинирерин даалганы В. С. Долма-жика берген.

А. С. Хоюган инвестициялар хаара турарынын талазы-биле аргаларын калбартыры-биле хоустуг экономиктиг зонаны тургузарынын дугайында ай-тырыгы дүргедерин эрге-жок чугула деп санап турар. Ол айтырыг 1994 чылдан бээр ажилдаптыгы кылдынып ту-рар, эгелээ чүдүлү 1996 чыл-дын биригилерга ажилдап кылдыр болгаш Чазаакка көрү-биле саналдан кинирер (В. Б. Салчак, А. Д. Бегзи) эргежок чугула деп доктаалда айтылган.

Малдын баш санын кызырып болбас деп Амыр Сагович ба-за бижээ. Бо чылдын февраль-март айларда мал чязанын түнүслерин кинирер болгаш республикага малдын бозу хевирлеринин баш санын өс-түрү талазы-биле сонгаары-ны билбес кемчелеринин дугайында төлөвиринде кинирерин (С. Х. Монгуш, Г. М. Конов) ТР-ни Чазаа доктаа-кан.

С. С. Григорьев: «Россияда барык 5 муң бодургулелер, он шитинде «Тыва кобальт», «Ту-дуг кезектери» комбинаттар, «Автосепелс» заводу ажилын соккаткан азы «авурап дүшкөн» болуп турар.

1996 чылдын биригилер кварта-лында экономиктиг санаашканын бозап болгаш боттат агалар-нын барылаалар дугуржуп чугаалашкан саналды кинирерин Н. Б. Дьяковка, А. Д. Бегзиге, Н. А. Кадралиевага Чазаак дааскан.

С. С. Монгушту санал тур-арын суураар алдыг, боду-жеттин 12-15 хуузин агроул-егер комплексинин көргүдөрүн, эй бээр ужураду бозу турар деме-леээн. «Анализти кылдыр болгаш ону шитипирозинин аргаларын тывар, Эргежок чугула апага-за, Чазак доктаалынын төлө-вирин биле бектер» деп доктаал-дын чоруп пунктуларында даалгалары А. Д. Бегзиге, М. К. Нурсатка, С. Х. Монгуш-ка берген. Күсүлдер хуусаазы — 1996 чылдын ийги кварта-лы.

Былчалаа-даа келээ ажил-агай продукцияларын саяч-алдыгына магалаанын өртөк-төрү доктаалынын эрге-жок чугулазынын дугайында

болгаш бодургулелерин ара-зында анза тургустунга берген моондук-доктарларын чыл-дарынын талазы-биле С. С. Монгушту саналын бугу та-лайг өренип көргөнүнүн түн-үслеринде ол деме-леээн албайн барган. Келээ ажил-агай про-дукцияларын магалаанын өртөк-төрү талазы-биле доктаал-да мычээр айтып турар: «Күү-седери болдумас. Бо дээрге рынок негелдиз эвес-тир. Өр-төктер хоустуг, керээ суураа-тарларга хамаарыштыр Ча-заактын демеждилери болза: «Ын-дыг моондук-доктарлар чыг-жок, Барааннар болгаш сан-хө хоустугу-биле сайгарып ту-рар».

А. Ю. Кашин «Шын» солун-га, радио болгаш телевидениеге дараазында чүдүлдерин чоңга кертээ. Бирээде, «хоорайда чуртталга бажындарын өзөөн-ти тулуур турар, чонуну 10 хуузу бажынын кычылаа дээр-виер чок болуп турар. Ийнде, «республикада кем-көкөк үл-гелешикчинери көүдээр. Көргү-шү. Хей кем-көкөк үлгелеш-тикчинерини сонгалар, ил-лөр-төтпөз. Инжээ, камгалалдык черге, Бий-Хемге болушкун-дарын, чагырга баштыгынын өлүргенин, эске-лаа хамааты-ларын херектерин илеретпөөн. Оларны илеретип тывар тала-зы-биле камгал-лаа кемчелерини прокуратура, ИКХ, Чазаак албайн турар». Актарын соон-да чүл дээр, «амга чедир киж-иг өлүргени болгаш аар чыг-көкөкөк үлгелештик дээр кем-көкөкөк үлгелештик күштелерин дугайы Хоойлу төлөвиринде, эске-лаа документтерде көрбөз». Арагалар он ко-рраннын таварылгалар өзүп турар деп деме-леээн.

Сонгукчуларын боттала-лар барымдала, чуртталга тулуур чорударыга ажалла-ныптыгынын яны-бүрү ар-галарын ажилдап чорудары-нын немелде кемчелеринин ап-киргенин Чазаак В. А. Монгуш-ка, З. Н. Сатка дааскан. Моон чылдын баштагы чартында ботталарынын көргөн.

Өлүрүшкүнерин болгаш аар кем-көкөк үлгелештикчи-нерин илеретип талазы-биле илгештирерин болгаш ап-турар кемчелерин дугайында бижимел мезелерин февраль-10-га чедир хуусаала Прези-дентке болгаш Чазаак кинир-ерин А. П. Дамба-Хуурака, С. С.-Б. Монгушка, Ч. А. Удум-барса, аар херектерин илге-риг талазы-биле эрге-хоойлу камгалары орнанынганын ажы-талыгын талазы-биле Чазаак док-теринин төлөвирин билет.

В. А. Кара-Салга кинирерин Н. А. Ондарга дааскан.

Өлүрүшкү болгаш аар кем-көкөк үлгелештикчи-нерин дээр харысалганы күш-телдерин талазы-биле Хоой-лу төлөвиринин дугайын, ажил-агай талазы-биле ажилдап кылдыр ТР-нин Дээди Хуралы-биле кады РФ-тин Күрүне Думазына улам чынаар. Шыныгы багыт чынаар. Докказын багыт нелдине илгештир тун-гундан таварылгалар, аны-биле кеземче херектерин оттуруп турарынын дуга-йын база моон сонгаар кан-дыг кемчелер алдыр деп турарын Чазаак мезелеп турарын саналдаан.

Пиво заводунга чингелде-лик чээлдерин бээр, дет-кир эргектеги чугула, аны-дыг таварылгалар республи-каже шынаан багай вино-вокка кылдыгынын кир-сөөртүгүн түлөп болуп кинирер О. Л. Тимей «Тувинская правда» солунга болуңу чүдүлүгө бижээ. Бо айты-рымгы дугуржуп чугаалаж-каш, чугаалажып көр са-налдары кинирерин А. А. Мельникова, П. Н. Ходы-рзек, Х. К. Кууларга Ча-заак саналдаан.

«Ач-Довурак хоорайга амылдар байдалын эжики-дерин анза сан-хөону чет-тин-биле үзүп бергенин, бижээ. Ол дугуйн мак-сылын информация чыг-көкөк үлгелештик хей-биле бижир «Шына» бижээ. Хоорай чагыргазынын даргазы С. К. Күүжүгетке Чазаактын берген даалганын суураар бо чылдын биригилерга кинирер дур-чугула чогуур анализти кылдыр болгаш он түнүслерин ую-хорай чагыргазынын кол-легия хуралына чугаалажып көр болгаш Чазаак докта-алдын төлөвирин билет-кээр.

Ламыларын, ведомство-ларын, коюунунар чагыр-галарынын бюджет хөрөң-гилерин чарыгдал турары-на контролду кошкан чорудул турарынын дугай-ын ол-ла солунга А. С. Хоюган бижээ. Ол хөрөң-гилерин чогуур сорулганы-га ажилгайып, үш-баш чок чарыгдал турар дээр. Чыл түнүслеринин талазы-биле анализти февраль-март айларын дугурзунда кыл-гаш, чогуур доктаал төлө-вирин белеткээрин Чазаак дааскан.

Бий-Хем коюунага сон-гукчулар-биле ужуражылга-га мындыг айтырыг сайдын-ган: «Ажилга илгештик чоруну көргүсөйүн турар, левия назын челе берген бюджеттиг организациалар-да кичилерин чогуур канжы-шимчидилер? Он-биле черелештир анык хей-хей специалистер ажилдар чер-лер тыппай турар болгай...»

Чазаак боза нар состав-ын эжигер болгаш чарт-тын талазы-биле анализтеп ямылар болгаш ведомство-лар удурушкучлары-биле доктаамал кылдыр база Өзүр ажилды чорударын С. С. Очуур-оолга база В. С. Шырыпка дааскан турган.

В. С. Салчак радио дам-чыштыр чугаазына мында-дээр: «Кеминг херектер уулгелештик хоустуг чоруп турар, а когараннар суд черлеринин эжигерин амы-ратпастааннар».

А. П. Дамба-Хуурак, А. Д. Ховалыг, С. С. Күжүгет, С. С.-Б. Монгуш үч айтырыгы наткышкан хуралда февральда көрө бол-гаш аны-ангы хемчелерин дугайын Чазаакка дөңдөдүр ужураду.

«Тувинская правда» сол-луна интервьюсуна болгаш сонгукчулар-биле ужу-ражылга А. С. Серен коюунда бадал дугайында мычээр чугаалаан: «Уруглар школа бар идик-хей чок. Эм аймак хоо, Хей-нигиинин транспорту көкөк кырыла ажилдап турар. Каа-Хем коюунда 25 уруглар илж-хеп чогуң, дан школа барбайн турар».

Кожуунынын чагыр-галары-биле кады сонгалар-тынас тодарайг кемчел-дерин февраль 15-ке чедир хуусаала хүлээп алдырын бол-гаш республиканың Чазаак-ка хуралына ол дугуйн доктаалына Чазаак В. Б. Ховемейге, Д.-С. В. Яндак, Б. К. Күдерекке, Д. Д. Бегзиге дааскан.

А. И. Глазырин («Тувин-ская правда»): «Хоочуннар дугайында» Хоойлу ботган-майн турар» деп чүдүлү бижээ. Бо чылдын биригилер аралында Россия Фе-дерациязынын үстүңү ламыла-рына болгаш ведомстволары-на ажилды уламчыларын, дугуруштурган санал-ды кинирерин РФ-тин Сан ямамынга бюджет дугайында хоойлуну чүдүл бү-рүзүң камгаларын ханды-ларын Д.-С. В. Яндакка, Ф. Ф. Бажикчикке доктаал-да саналдаан.

Чазаак Кыздылдың сонгук-чуларынын шүгүмчүлүдиги саналдарын нийтиештирип көргөн. Оларын аразында мындыг чүдүлдер таварып турар: «Чүлге сентябрда Кыздылдың школарында 46 башкы үнүп чоруктан. Кожуундан школачыларын хүлээп алдыр арга чок... Эм аймак берге байдала, эм препараттары, донор ханы база четес... Тубер-кулез аарыгы биле байдал база аныгы аныгылыг. ТР-нин Чазаанын даатказы биле В. С. Шырып, З. Н. Сат. В. Б. Ховемей, Б. К. Күдерек бо чылдын биригилерга кинирерин дугайында хоойлуну чүдүл бижээ. Чазаактын берген даалганын суураар бо чылдын биригилерга кинирер дур-чугула чогуур анализти кылдыр болгаш он түнүслерин ую-хорай чагыргазынын кол-легия хуралына чугаалажып көр болгаш Чазаак докта-алдын төлөвирин билет-кээр.

«Кыздылдың ЧЭТ-тин ди-ректору В. П. Саламатов болуңа ийи үзүп бажыны-н тулуур турар, бодургулелер калбарыгыне кичээнге

салбайн турар, ажил төлө-вирин бектидип, чыгыг эне-ргиянын өртөк-үнезин ул-гаттырып турар. Арга-доржулгалыг хей-хей специалистерин ажилдан үндү-рүп, чоок кинилерин бодун долдандыр чыгып турар».

Кыздылдың ЧЭТ-тин ди-ректору В. П. Саламатовун ажилын комиссия суураар хыналарын болгаш хыналда-нын түнүслерин ТР-нин Ча-заакка кинирерин Н. Б. Дьяковка, З. Н. Сатка, Т. Ч. Салчакка дааскан. Күсүлденди хуусаазы — февраль.

«Тайлыбырлар негетги-нин турар саналдар болгаш чугаалар» деп кезекте харыларын Чазаактын докта-алында дыка тодарай бол-гаш бижырымчалыг берип турар.

В. И. Сериков «Шын» солунга мында деп бижээ: «Улустуң болгаш күрүне чыгаай чорунга кылы-рынын орунуна, база бир бажыны Москвада тулуп эгелээң».

Чазаак анза мындагыр харылаан: «Тыва Респу-бликаның Доктамыл төлө-чөринин бажынын турары-на чер чаастогу бээр, биле натый Москва хоорайнын мурнин чөпшээрди-биле чурттага бажыны тула-рына чер чаастогу база берген. Сан-хө хөрөң-челерин чогуңдан тудугу ам-да эгелээң. Агылап барган чаастогун элти-тарымчалынын — Москва-ның төзү, чанында «Октя-брьская» метрозу — барым-далап көргөш, инвесторлар-нын, он шитинде дашты-кыларын акша-хөң-челерин хаара турарынын күсөй-биле аныралдыр чыккыны, ны ботталдыры көрдү-нгөн. Москванын болгаш даштыкы фирмаларын бол-гаш коммерциял структураларыдан элзэн каш саналдар амыг үеде бар.

Ол бажыны ажилдап киргеннин сонда респуб-ликаның төлө чөринин ажилдапчылары, студенттер, аспирантыр болгаш эске-лаа хамаатылары анза хөрөң-чел суураар чурттаар. Он кадында, бири казын, га республиканың бодур-гулелеринин суверендерин, бойду бермечелерин бол-гаш азыш-чам аймаан сала-ра маданиятын ажилды көрдүнгөн. Ычангаш үч бажынын чүлге бистиң республиканын чурттажы-ларынын чагаай чорунга дээр тулуп турар.

А. Ю. Кашинин («Тувин-ская правда») бижээ: «Чазаак талазы-биле аны-ангы чыгып дуураа, инва-литерге болгаш эвээш ханды-лыгыг ол ө-бүлдерге эм аймаан халаска берсе деп аптека эргелеткен шитпирээң. Мен оларга санындыр мен. Ужурун билбээрин, Күрдүм де-путатынын дуалганы бол-гаш, мээң негелдемден ам Москваже чорудуңун».

Чазаактын тайлыбыры: «Чазаак эм аймаан халас болгаш чижик төлөвирин аарыг кинилерге боттан-ды турар. Ала-чуртуну улуг дайынынн киржикти-валиттеринге, П-ги бө-лүктүң ажилдаптыг турар инвалиттеринге, 16 харга чедир назылы инвалид уруурларга болгаш өскелер-ге-да. Аптека эргеледери халас болгаш чингелдеди рецептилер суураар эм аймаан 1800 млн. рубль тунге үндүрү берген.

Аптека эргелетинин ак-тивинин шитпиринде 1995 чылдын ноябрда акшалан-дырышынын чедишээр бол-жеткеди автотарга улуг өр-ширели болганы биле чингелдеди рецептилер суу-раар эм аймаан Кыздыл-догула үндүрү бербөөн. Эргелет активинин ыныг шитпирин Чазаак чогуур үе-зинде эткен.

А. Ю. Кашин («Тувин-ская правда»): «Ажил чөк-тары ажилга тургузар чөк-же олар демеждилер алы-ры-биле ийи недела бол-гаш-ла барып турар, а по-

собилерин ай-ай-биле ал-жарып турары билер мен. А ажил чоктарың хей кезин аныктар-ла болгай».

Доктаалда бо айтырыгга харыя база бар: «Будургу-лелериң болгаш организациаларың коллективтеринин күш-ажыл төлөвиринин ийи хууңу чоңу ажил-га хаара турарынын фон-дунуңе 1995 чылдын ноя-брь-декабрь айларында шит-пирей турганында ажил чок чорук талазы-биле по-собилерин төлээр Кыздыл-догула Чеди-Хөл, Чөөн-Хемчик, Кыздыл коюундарда саа-даан.

1992 чылдан эгелеп, чоңу ажилга хаара тулар ал-бан 2324 ажилдар черлер-ни тургускан болгаш камга-лар артырган, он шитинде эркен чызын — 83, бо бугу сорулгаларына нигазы-биле 1239,5 миллион рубльдин чарыгдан. Нийти ажил чоктарың аразында аныктарың улуг 47 хуу. Экономиканын моон сонгаар, эй көрүңүң үезинде экономика талазы-биле аныктыг ажилдар черлер-ни болгаш ыныгы чаа чер-лерин тургузары камгалар артыгар талазы-биле нест-тиги програмаларын бот-талдыры көрдүң.

Күш-ажыл болгаш чоңу ажилга хаара турарынын болгаш аныктар херектеринин талазы-биле ямылар немелде программаларын камгаларынын болгаш че-дир ажилдап кылырын үезинде аныктарже кол кичээңиңиң уландырар апар.

Сонгукчулар-биле ужу-ражылгалар үезинде мындыг айтыры база динчалуып тур-ган: «Чүгө Кыздылдың бажыны тудар комбинатында ажилдар ара турар чыгып».

Доктаалда ол айтырыгга билдинер болгаш кыска х-рыны берлинге: «Ызыңдын бажы тулар комбинатын котельяны, чурттага фон-дузун болгаш объектиче-лерин, ажилдаптымай ту-рар бодургулелер кучулерин аныктарынын талазы-биле сан-хөо бөрге байдалда, шит өөренип көрөш. Ча-заактын 1995 чылда хүлээп алган доктааларын суураар ол комбинаттын котелья-нын Кыздылдың ЧЭТ-не дам-чыдып берген, ол органи-зацияга хамаарып чурттага бажынын — Кыздыл хо-орайнын муниципалитет ө-чүзүңге дамчыткан, эске чамдык объектичелерин хап-калган болуп турар. Бол-гаш ында ажилдап турар Чаа котельянын бугу бээр котелун ажилдаптыгарга, кол чектерин ажилды эгел-дээр бээр».

База бир айтырыг: «Н. Б. Дьяков болгаш В. Б. Салчак чаа квартиралар алган. Кабыны, кыды, байдал-биле алганыры ол?»

Чазаактын харызы: «Тыва Республиканын Эт-чө-ренги талазы-биле курком-тедигиң айтышыкыны-биле Улетуур, энергетика, транс-порт болгаш харылаа ямамынын балансызыга хоорайнын чөен талазында ийи квартиралыг беш бажы-нарын дамчыдып берген. Олар 1989—1990 чылдар-да туттуңган. 1995 чыл-да бистиң республиканын Эт-чө-ренги талазы-биле кур-комтедигиң айтышыкыны-биле порт бажыны авто-ризация бодургулелери-нин балансызыга дамчыт-кан ийи квартиралыг бир бажы үстүнде ааламыыс ямамынын балансызында ол чөринин өчүзү кылдыр ар-кын. Ямамын коллегиязын 1995 чылдын май 11-деги шитпиринде ол ба-жына квартираларын Н. Б. Дьяковка болгаш В. Б. Салчакка берген. А. В. Б. Салчактын үш өрөөл квартира-зында 8 кижиги ийи ө-бү-лөгө чуртап турар.

А. Ю. Кашин («Тувинская правда»): «Культура ямамын Турцияда төрелле-ринге кым чораш, салым-чаланың урууларын кон-курске чорудуп шыдава, кылды».

Доктаалты мында харыя бар: «1993 чылда Турцияда культуру, кино, туризм сый-зынын оралакчыг бол-ду, В. В. Валескина «Саян» мунигерго, «Тыва суг-медло-

В. ЧЕРНОМЫРДИНИН МЕДЕГЛЭЭНИ

Петербургга, Оренбургга болгаш еске-даа хоорайлар-га июнда президент сонгудаларына он кандидаттура-зын депшидер талазы-биле егелекти Бөлүктери тургу-зар дугайында сөөлү хушерде көстүп келген динчалуыг-ларга хамаарыштыр харылап бээрин. РОСИТА-ССТА-нын корреспондентин РФ-тин Премьер-министри Вик-тор Черномырдин дептээ. Анза соң харылааны бо: «Он дугайында динчалуу-даа мен, ону хүлээп-даа ал-бас мен. Президент-биле кады ажилдап турар бис, бугу-ле чүвө чоруп келген суураар чылаар чорур апар. Мен ол оюнга кирешес-даа мен».

Премьер-министраг өстөрү-биле алдыг, ыныг тывыг бөлүктери тургустунуп турарынын дугайында чүвө-даа динчалуу болуп турар.

ансамблиниң 10 кижиги кир-жикчилер артистеринин бо-лунуң удурукчузу болуп чораш. Ол бөлүк Анкарага делегер фестивалына кир-жирилде чораш. Анза амылдуу болуп — ямамын кол специалист А. Т. Дыртыг база чораш. 1995 чылда Турцияже «Сайзана» ансамбли чорударынын дугайында дугуржулга бар турган. Ынчалажык Росс-сийиниң Культура ямамын 20 кижиги чорударынын киржирилгенин алгаш, Тур-цияже Башкыриян аны-амбылы чорударын шит-пирээң. «Сайзана» ансамбль Ленинград обласка «Тихвинская Лесь» уруулар фестивалына, Бугу-россиянын Барнаулга болуп эркин уруулар хөрегогари-Физкультуриниң фестивалына, Красноярские көжүмчу-лериң «Идеал-95» деп зона конкурузуна кирши-кен».

Айтырыг: «Чонугу социал камгалал ямамында кым хээли ап тургай?»

«Тыва Республиканың ИХА-ның чоруткан хынал-дазындан алдыг, ады үңген ямамыга хээли ап турган чорук турбаан. Хей түңүч акал камгыдагы дээр, левия чызыңды дээр бижээңиңиң ботталдыры көрдүң».

Д УНДУКТЕН баткан хун херелл орун кыры...

КАРАА ЧЫРААН

Алда дыштаньр хун кы...

Шүлүк кыдыраажындан

Т Е Р Е К

Терек ыш човураазин Тенек шамда чокчу...

Ойбак-дыдым илип чорлар Чаап, чуруп, бижип...

Николай ООРЖАК.

БАЙ-ЛА ТАЙГАМ

Алаш, Кемчик ийи хемни Араында Хайыракан...

Дагып чоранан Бай-ла-Тай-там, Аргааына хектер хонган...

Борис ЧЮДЮК.

ЭШТИГ БОЛЗА...

(Кожак аяны-биле)

Чадааны-хоорайны Чыгарыптар дарга болза...

Эмчилээрде березин аар, Анаа халас эмнер алып...

Саая ТАСПАИ.

Ч Э Э Н Н Е Р

Бөлүк чорур тыва оолдар Бөгүн биске көбүзүчү-дүр...

Талаар лээрзин сактып чоруу Илал аскак даайы болза...

Карыма ТУДУШ, Чадаана хоорай.

Кок-оол Топуевчи Чамыяң «Чыгыс аалдык килжигер»...

Азырбас-ажырабас, калам Күсөөр кезип дөр бис...

Азырбас-ажырабас, калам Күсөөр кезип дөр бис...

Азырбас-ажырабас, калам Күсөөр кезип дөр бис...

Азырбас-ажырабас, калам Күсөөр кезип дөр бис...

Азырбас-ажырабас, калам Күсөөр кезип дөр бис...

САЛЫМ КАНЧААР ЧАЯАТТЫНГАНЫЛ?

Ол эртен Донецинин эмчи институтунун бөлүк студенттери...

яным-бүрү хуулаазын бо-лушкуннары чымыл, ноуургал, өөренип көргөни...

Ташка порезин кончуг тоолу-дүр. Ону соок сүт-биле жоюптанар, чүгө дөргө...

Тавакка быштак-биле калды борбак чигир кагаш, өскө тавак-биле базырып...

Каш ай өрткөн соонда, мырманын элдепти чүвөлөр...

Донган согунаы эргизер дөш чыгып чөргө каап бол-бас...

Мүннү билбейи ажыдыр дузакан болунарча, ону дэкип ап болур...

Былгава чө, оол. Хура-ганың бээр өкөл кал, тын-гарың бээин...

«Шын» солун неделя дургузунда телекөрүкчүлөргө (Февраль 5-тен II-ге чедир)

Понедельник

ФЕВРАЛЬ 5
РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

20.00 «Бистер».
20.45 Тамчыктыг удунар.
21.00 УЕ.
21.30 «Операция».
21.50 «Крекерин аргазы».

17.00 МЕДЭЭЛЕР.
«ТЫВА» канал
17.20 Мультифильм.
17.40 Кинозалга чедир болгаш оң соонда.

ТӨРҮТҮНГЕН ХУНУНЕР-БИЛЕ!

Эргим, хундудуг угбам Досуама Семисовна ОСУРЖАН 60 хуннерде 51 харлап турар. Ол 3 оолдун, 1 кыстын төлөптүг иези.

Вторник

ФЕВРАЛЬ 6
РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

12.50 «Кижилер болгаш дурдурлар». 4-кү серия.
14.10. 00.35 «Т.М.А.» Сериял.

17.00 Чая шугум.
«ТЫВА» канал
17.50 Музунктар Тыва дугайында.

Чарлалдар БЮРОЗУ

Өөредилге курстары эгелээр «Прогресс» өөредилге төвү дараазында курстарыны:

Среда

ФЕВРАЛЬ 7
РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

12.10 ДЕЛЕГЕН.
12.50 «Удур туруушкун».
13.55 Мультифильм.
14.05 «Т.М.А.» Сериял.

16.30 Хун бурдун байырлал.
16.30 Компас «Роста».
17.20 «Ыраркы Чоон чук».
17.50 «Хурдун ыра».

КОНКУРСКА КИРЖИНЕР

Иштики херектер яамызынын Күрүенни өртке удур эргелели, Тыва Республиканын өрт албанынын тургустунганында бээр 70 чыл оюнга тураскаалды.

Четвар

ФЕВРАЛЬ 8
РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

11.40 Смак.
12.10 ДЕЛЕГЕН.
12.50 «Удур туруушкун».
13.55 Мультифильм.

8.00, 11.00, 17.00, 23.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 «Даарта...»
8.25 Негетинип турар... Негетинип турар...

УШКУ ПРОГРАММА

«РОССИЯ» канал
МЕДЭЭЛЕР.
20.05 Тодаргайы-биле.
20.25 «Кым-даа утгундурбаан».

Пятница

ФЕВРАЛЬ 9
РНТ БИРГИ канал
6.00 ТЕЛЕЭРТЕН.
9.00 12.00, 15.00, 18.00 МЕДЭЭЛЕР.

12.50 «Удур туруушкун» 2-ти сериясы. Ийги кезээ.
14.05 «Т. М. А.» Т/с.
15.15 Парламенттин үнү.

17.30 «Надар-казыр». Токшоу.
18.20 МЕДЭЭЛЕР.
18.30 Хөгжүмүгү базаар.
18.55 АЗИЯ ТӨВУ.

УШКУ ПРОГРАММА

«РОССИЯ» канал
МЕДЭЭЛЕР.
20.05 Тодаргайы-биле.
20.25 «Санта-Барбара». Т/с.

Суббота

ФЕВРАЛЬ 10
РНТ БИРГИ канал
7.45 9.00 Телеканал «Көлдүрүшкун».
8.45 Ламанын сөзү. Митрополит Кирилл.

13.10 «Хуулгазын печка». Уран-чечен фильм.
15.20 Директ амытаннар делегейинде.
16.00 «Бэрозже көрүшү».

17.30 «Надар-казыр». Токшоу.
18.20 МЕДЭЭЛЕР.
18.30 Хөгжүмүгү базаар.
18.55 АЗИЯ ТӨВУ.

УШКУ ПРОГРАММА

«РОССИЯ» канал
МЕДЭЭЛЕР.
17.20 «Б.Р.А.Т. патриул». Уран-чечен фильм.

Воскресенье

ФЕВРАЛЬ 11
РНТ БИРГИ канал
7.50 «Спортлото» тиражи.
8.00 9.10 Телеканал «Көлдүрүшкун».

12.15 Билер кижиде медал.
12.25 «Россиада бараан бооп тур мен».
12.55 «Ойна, гармонь».
13.25 Н хоорайда.

8.00, 14.00, 21.00 МЕДЭЭЛЕР.
8.20 Тодаргайы-биле.
8.30 «Даарта...»

УШКУ ПРОГРАММА

«РОССИЯ» канал
МЕДЭЭЛЕР.
18.00 «Тенекпей». «Винни Пух».
18.55 «Кино тырттырып тур...».

Кино

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ
«НАЙРАЛ»: «Улуун им-демээ» (АКШ, 16 хардан өрү) — 9.40, 11.40, 13.40, 15.40, 17.40 шактарда.

15.00, 17.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Байырлажымшык» (Индия, 2 сериялыг) — 13.00, 16.00 шактарда.

11.15 Парламент неделясы.
12.00 Ном садым.
12.30 Делегей экранынын сылыстары.

«КААХЕМ»: «Өлүмүгү кызыл дилээри азы Американ шидла» 13.00, 15.00, 17.00 шактарда.

Кызыл хоорай. Красноармейская, 100. индекс 667000.
Тургузучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДАА ДИ ХУРАЛЫ ЧАЗАА БОЛГАШ СОЛУННУН КОЛЛЕКТИВИ.
Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА.